

РЕЦЕНЗІЇ Й ОГЛЯДИ

Кудряченко А.І.

Бех В.П., Зінкевич В.І. Життєвий цикл системи індустріальної освіти: когнітивний аналіз: монографія / за наук. ред. проф. Ю. Бех. – Київ: Інтерсервіс, 2020. – 796 с.

Загальновідомо, що стан, якість та результативність освіти залежать від багатьох взаємопов'язаних чинників, визначальними із яких залишаються саме ті, що пов'язані із розумінням суті та призначенням освіти. Без цього спонукально-мотиваційного ряду неможливий її розвиток, забезпечення належного рівня і якості, а у підсумку й ефективності. З другої половини ХХ ст. й до нинішнього часу повсюдно йдеться про кризу у царині освіти. Вважається, що з настанням науково-технічної революції та викликаних нею відповідних змін у соціальній та економічній сферах не відбулося належних новацій у системі освіти. Іншими словами, людство отримало помітний розрив між вимогами соціуму і реальними можливостями освіти. Наслідками цього стало суттєве відставання системи освіти від потреб розвитку світової спільноти. Логіка та підстави для таких суджень, безумовно, є, як є й наявність суттєвих проблем розвитку освіти як соціального інституту.

Адже на систему освіти покладаються відповідні великі завдання. Незаперечним було і залишається те становище, що система освіти постає одним із найяскравіших показників соціального статусу країни і людини у спільноті та водночас – це один із чинників зміни й відтворення соціальної структури суспільства. На тлі такого загального філософського визначення поняття «освіта» цілком обґрунтованим також постає розуміння її як соціальної системи, на яку покладено вельми важливі функції підготовки фахівців і включення індивіда у різні форми життєдіяльності суспільства, до розвитку його культури та всіх інших складових. Тобто, освіта постає у якості іманентної домінанти процесів соціалізації індивіда на його шляху до громадянина країни та навіть людини глобалізованого світу. У такому контексті складовими цього процесу, які ми маємо враховувати, є: суть і особливості такої системи, специфіка її функціонування, проблеми управління освітою як особливою сферою діяльності тощо.

Нині існуюча загальна і професійна освіта в Україні як соціальна система продовжує свій поступ у парадигмі вибудуваній за технологічними канонами індустріального часу. Проведення реформ та відповідних заходів щодо виправлення стану справ у системі освіти не привели до бажаних результатів, оскільки усі складові та процеси також побудовані за шаблонами індустріальної історичної доби. На цих же світоглядно-ідеологічних і методологічних засадах

здійснюється адміністрування та заходи реформування системи освіти. За великим рахунком дані виклики і проблеми стоять перед всіма національними системами освіти. Така констатація стану справ означає, що система технократичної освіти пройшла повний життєвий цикл і людська спільнота має опікуватися появою нового циклу вже інформаційної цивілізації. Тим самим, слід констатувати, що настає імперативна затребуваність формування для всієї світової спільноти нової системи освіти інформаційного зразка. Її народження має відбуватися за законами діалектики і, зокрема, заперечення заперечення та переходу системи до нової якості. Таким чином, заперечуючи нинішню парадигму, нова система має ввібрати слушні модернізовані компоненти технологічної історичної доби та новітні досягнення соціогуманітаристики – від філософії до педагогіки, а також доповнити їх потужними духовними складниками, які покликані стати фундаментом майбутнього соціального життя у суспільстві знань. Тож за переходу до вищої форми цивілізаційного розвитку світової спільноти актуалізується потреба в становленні якісно нової за змістом і засадами організації системи освіти.

Знайомство з монографією, яка рецензується, свідчить про те, що у ній ретельно висвітлено життєвий цикл соціальної системи освіти індустріальної цивілізації. З'ясовані знання особливостей функціонування даного циклу дослідники Бех В.П. та Зінкевич В.І. пропонують використати у якості методологічного інструменту для налаштування діяльності фахівців і поведінки пересічної людини у сфері народження і формування системи освіти XXI ст. У цій праці послідовно аналізуються витоки, рушійні сили і джерела висхідних етапів феномена технократичної освіти. Монографія адресована науковцям, викладачам, докторантам, аспірантам, магістрантам, студентам, які займаються дослідженнями проблем теоретичного осмислення освіти інформаційної доби і розробкою відповідних підходів до її формування. Адже інформаційна цивілізація, що торує свій шлях, уже нині пред'являє всім принципово інші вимоги до становлення і функціонування нині діючої системи загальної і професійної освіти.

Актуальність дослідження Беха В.П. і Зінкевича В.І. особливостей такого усталеного цілісного феномена як загальна, професійна та вища освіта обумовлюється спонукальними потребами якісного оновлення цієї всієї системи, подолання кризових явищ у даній суспільно значимій царині та сучасними проблемами і викликами щодо значного і невідкладного підвищення результативності освітньої сфери соціуму. Затребуваними нині постають детермінанти функціонального походження та низка об'єктивних чинників.

Слушною видається робоча гіпотеза авторів щодо імперативної потреби суттєвої трансформації всієї усталеної технології освітянської діяльності світової спільноти в умовах формування інформаційної цивілізації людства. Тобто автори поставили за мету довести у ході дослідження, що за зміни типу цивілізаційного розвитку світової спільноти неодмінно має змінюватись і технологія всієї системи освітянської діяльності.

Дослідники виходять із обґрунтування того, що використання концепції життєвого циклу у якості методологічного засобу, який вже досить широко використовується у соціальній сфері, покликано стати у нагоді для аналізу трансформативних процесів у галузі освіти і її складових сегментів – національних соціальних систем освіти. Концепт завершеності «життєвого циклу освітніх систем у рамках цивілізаційного підходу» уможлиблює вихід на прискіпливий аналіз та філософське узагальнення існуючого кола протиріч у освітянській діяльності за умов формування інформаційної цивілізації людства. Саме остання прокладає собі дорогу в сучасних умовах, коли доконаним фактом стає завершеність індустріальної епохи та вичерпаність можливостей соціальної системи освіти технократичного зразка. Вкрай важливо враховувати, як писав свого часу Ф. Енгельс, «якщо у суспільства виникає потреба, то вона рухає науку краще, ніж десятки університетів». У такому ключі слід розцінювати постановку проблеми авторами монографії і налаштованість їх на пошук дієвих шляхів сприяння виходу системи освіти на якісно новий рівень, якого вимагають імперативи суспільства знань та інформаційна цивілізація.

Автори монографії виходять з того, що «майбутнє Світове суспільство знань заявляє про себе як людину центричне утворення. Його сенс полягає в тому, що людина – мета, а не засіб». Виходячи із цього, дослідники виводять місію соціальної системи освіти новітньої доби, яка полягає у «розвитку людської особистості заради неї самої», і тільки на цьому тлі, як стверджують дослідники, постають задачі підготовки людини до сприйняття і служіння унікальним цілям конкретної національної культури, а також здійснення відповідного внеску в глобальну культуру світу, тобто – цивілізацію, та у взаєморозуміння країн і народів.

З тим, щоб довести свою гіпотезу та нові положення, автори визначають предметом свого дослідження саме життєвий цикл освітньої системи індустріальної епохи, який входить у суперечність з потребами інформаційної цивілізації, у якості соціальної проблеми, яка потребує сучасного теоретичного осмислення у царині філософського та наукового знання. А когнітивний аналіз та відповідний теоретичний дискурс, як показують фахівці, допомагають досліджувати життєвий цикл освітніх систем у контексті цивілізаційного підходу.

Уважне знайомство з текстом монографії дає підстави стверджувати, що авторами уперше реалізований слушний підхід до вивчення повного життєвого циклу соціальної системи індустріальної освіти у рамках відповідної цивілізації людства. Автори на широкому історичному тлі відтворили закономірності зародження, зростання, зрілого функціонування і занепаду системи освіти індустріальної доби. Вони обґрунтували життєвий цикл освітніх систем як головний концепт когнітивного аналізу; вивели слушні методологічні засади дослідження явища індустріальної освіти в контексті цивілізаційного підходу; розкрили специфіку підстави й умови саморозгортання феномена освіти на етапах його життєвого циклу тощо. А з огляду на посилення процесів глобалізації та

інформатизації життя світу, добуті знання уможливають більш коректне відстеження проявів, процесів та тенденцій формування соціальної освітньої системи інформаційної цивілізації, яка вже торує свій звивистий шлях.

У рецензованій монографії дослідники досить детально та рельєфно з'ясовують складові, спільні та особливі риси функціонування освітньої системи індустріальної цивілізації протягом усіх чотирьох, раціонально виділених етапів. Такими етапами індустріальної цивілізації і відповідно системи освіти автори виокремлюють: період зародження системи індустріальної освіти і її самоорганізації, а потім гомеорезу (зростання), гомеостазу (зрілого функціонування) і гомеоклазу (сходження й згасання) відповідної соціальної системи освіти. Доречними є узагальнення авторів, виділення ними спільних і відмінних рис кожного із цих етапів, які представлені у таблиці монографії під назвою – динаміка провідних елементів системи індустріальної освіти залежно від етапу життєвого циклу. (Таб. 1, с. 754).

Завершуючи аналіз життєвого циклу соціальної системи індустріальної освіти, авторами монографії виведені слушні ідеї, положення і висновки, що можуть бути корисними для прогнозування складових та формування соціальної системи освіти інформаційної доби. Із їх широкого кола слід вказати на наступні:

- поставлена і вирішена теоретична проблема про вірогідність використання алгоритму «життєвого циклу соціальних систем», що проходить чотири періоди від самоорганізації до згасання для аналізу соціальної системи освіти індустріальної цивілізації;

- доведено положення, що життєвий цикл соціальної системи індустріальної освіти збігається з аналогічними алгоритмами життя таких мега соціальних конструкцій, як цивілізація, і таких організаційних мікроформ, якими постають соціальні організми навчальних закладів, промислових фірм і їх товарів та послуг;

- з'ясовано спонукальні впливи на динаміку змін соціальної системи освіти індустріальної цивілізації зовнішніх чинників. Вони складаються з «духу епохи», філософії, світогляду і ідеології кожного етапу та відбиваються на стані морфології і функціональних складових системи індустріальної освіти;

- виведено положення щодо залежності видозмінювання системи і сегментів індустріальної освіти від широти впливу та досягнень науково-технічного прогресу або стрибків у сфері фундаментальної науки на кожному із етапів життєвого циклу індустріальної цивілізації. Зміни охоплюють педагогічні концепції, зміст та форми навчально-виховного процесу;

- виявлена залежність трансформації запиту кожного етапу життєвого циклу системи індустріальної освіти на ідеал випускника, педагогічних кадрів, структури системи освіти, форм і методів навчання і виховання та управління цими процесами;

- обґрунтовано закономірність гомеоклазу (згасання) соціальної системи індустріальної освіти на четвертому етапі життєвого циклу. Автори визначають його у хронологічних межах з 70-х рр. ХХ ст. – до середини ХХІ ст., тобто її

сходження з планетарної арени в силу зміни духу протистояння із колишніх соціально-політичних протиріч на глобалізаційні протиріччя, що детермінує становлення планетарної цілісності. З огляду на те, що філософське обґрунтування світоглядно-ідеологічних засад нової більш перспективної інформаційної доби ще не достатньо потужно окреслено, заявляють про себе уразливі наслідки для системи освіти перехідної доби. Це проявляється у жорсткому менеджменті у царині освіти, обмеженні свободи навчальних закладів, викладачів та студентів шляхом посилення контролю над навчальним контингентом за рахунок впровадження модульної системи і ІТ-технологій;

- доведено висновок уразливості національних держав утримати систему індустріальної освіти в керованому стані та наростання світоглядного цинізму і нігілізму, слабкості ідеології мультикультуралізму та наростання «зсуву» у змісті навчання і виховання й пошуку істини у сферу формування кроскультурної толерантності;

- виведено принципове положення щодо можливостей цілеспрямованого використання алгоритму життєвого циклу системи індустріальної освіти в управлінні процесом становлення системи освіти ХХІ ст.;

- запропоновані відповідні методологічні засади щодо прогнозування та формування самопородженого образу соціальної системи інформаційної освіти нової доби, тобто за умов формування світової інформаційної цивілізації.

Виходячи з аналізу змісту монографії, що рецензується, а також наведених слушних положень можна дійти висновку, що мета в ході виконання дослідження була досягнута, а монографія є завершеним науковим доробком. Принципово важливим є підсумовуючий висновок про те, що освіта ХХ ст. не трансформується автоматично в освіту ХХІ ст. Тому світова спільнота, яка стоїть на порозі згасання освіти технократичного етапу, імперативно має опікуватись джерелами, науковими дослідженнями і змістом освіти ХХІ ст. Аналіз поступу – піднесення і сходження системи освіти за попередньої цивілізації має прислужитися справі підтримки рішучих трансформаційних перетворень у цій царині та наступній формалізації якісно нових принципів організації соціальної системи освіти Світового суспільства знань.

В цілому монографія В.П. Беха та В.І. Зінкевича «Життєвий цикл системи індустріальної освіти: когнітивний аналіз» виконана на високому науковому рівні, є актуальною та може бути рекомендована широкому науковому та освітянському загалу, для фахівців та менеджерів, а також для державних очільників цих важливих царин вітчизняного соціуму. Провідні ідеї, положення та висновки доробку дослідників мають бути враховані як Міністерством освіти і науки України, так і іншими державними органами задля своєчасної розробки не лише короткотермінової, а й далекосяжної стратегії розвитку держави і суспільства. Початки інформаційної цивілізації уже потужно заявили про себе, а найближчим часом їх імперативи будуть визначати майбутнє держав і народів світу.